

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

© 2020 ПРОКОПЧУК О. А., КУЦМУС Н. М.

УДК 330.332

JEL Classification: Q10; G32; F01

Прокопчук О. А., Куцмус Н. М.

Ефективність інвестиційного забезпечення багатофункціональності сільського господарства в умовах глобальної економіки

Метою дослідження є оцінка ефективності інвестицій у сільському господарстві та впливу інвестиційних процесів на реалізацію багатофункціональності галузі в умовах глобалізації. Здійснено оцінку ефективності інвестицій через призму результатів реалізації багатофункціональності сільського господарства в умовах глобалізаційних процесів. Встановлено, що інвестиційні процеси у сільському господарстві в Україні мають позитивні тенденції розвитку і є, на відміну від інших галузей економіки, більш стійкими до макроекономічних коливань, вплив яких частково компенсується глобальними трендами розвитку світового аграрного ринку. Доведено, що інвестиційна діяльність у сільському господарстві має зростаючий рівень економічної ефективності, зокрема в частині виконання галузеву глобалізаційної функції, проявом чого є підвищення зовнішньоекономічної активності підприємств та вартості експорту аграрної продукції. Соціальна та екологічна ефективність інвестиційних процесів у сільському господарстві є низькою і не відповідає потребам сільського соціуму і значущості аграрного виробництва в глобальному та національному масштабах. Аргументовано, що підвищення загальної ефективності інвестиційної діяльності у сільському господарстві потребує консолідації зусиль владних інституцій та суб'єктів виробничої діяльності у напрямі забезпечення підвищення соціальної та екологічної відповідальності останніх. Результати наукового дослідження становлять методологічну основу для розробки пропозицій щодо підвищення ефективності інвестицій у сільськогосподарському виробництві як інструменту реалізації галузеву її багатофункціонального суспільного призначення.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, ефективність, багатофункціональність сільського господарства, глобалізація.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-98-105>

Рис.: 6. **Бібл.:** 20.

Прокопчук Оксана Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Житомирський національний агроєкологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: poliox@ukr.net

Куцмус Наталія Миколаївна – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Житомирський національний агроєкологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: kutsmusn@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9756-7019>

УДК 330.332

JEL Classification: Q10; G32; F01

Прокопчук О. А., Куцмус Н. М. Эффективность инвестиционного обеспечения многофункциональности сельского хозяйства в условиях глобальной экономики

Целью исследования является оценка эффективности инвестиций в сельском хозяйстве и влияния инвестиционных процессов на реализацию многофункциональности отрасли в условиях глобализации. Осуществлена оценка эффективности инвестиций через призму результатов реализации многофункциональности сельского хозяйства в условиях глобализационных процессов. Установлено, что инвестиционные процессы в сельском хозяйстве в Украине имеют положительные тенденции развития и являются, в отличие от других отраслей экономики, более устойчивыми к макроекономическим колебаниям, влияние которых частично компенсируется глобальными трендами развития мирового аграрного рынка. Доказано, что инвестиционная деятельность в сельском хозяйстве имеет возрастающий уровень экономической эффективности, в частности относительно выполнения отраслью глобализационной функции, проявлением чего является повышение внешнеэкономической активности предприятий и стоимости экспорта аграрной продукции. Социальная и экологическая эффективность инвестиционных процессов в сельском хозяйстве

UDC 330.332

JEL Classification: Q10; G32; F01

Prokopchuk O. A., Kutsmus N. M. Effectiveness of Investment Support for Multifunctionality of Agriculture in the Global Economy

The aim of the study is to assess the effectiveness of investments in agriculture and the impact of investment processes on implementing multifunctionality of the industry under globalization. An assessment of the effectiveness of investments through the prism of the results of implementing multifunctionality of agriculture in the context of globalization processes is carried out. It is established that investment processes in agriculture of Ukraine demonstrate positive development trends and, unlike other sectors of the economy, are more resistant to macroeconomic fluctuations, the impact of which is partially offset by global trends in the world agricultural market development. It is proved that investment activity in agriculture is characterized by an increase in the level of economic efficiency, in particular, as concerns the industry performing a globalization function. This is manifested in an increase in the international trade of enterprises and the value of agricultural exports. The social and environmental efficiency of investment processes in agriculture is low and does not meet the needs of rural population and the significance of agricultural production on a global and national scale. It is argued that a growth in the overall efficiency of investment processes in agriculture

низкая и не соответствует потребностям сельского социума и значимости аграрного производства в глобальном и национальном масштабах. Аргументировано, что повышение общей эффективности инвестиционных процессов в сельском хозяйстве требует консолидации усилий властных институтов и субъектов производственной деятельности в направлении повышения социальной и экологической ответственности последних. Результаты научного исследования составляют методологическую основу для разработки предложений по повышению эффективности инвестиций в сельскохозяйственном производстве как инструмента реализации отрасли ее многофункционального общественного назначения.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, эффективность, многофункциональность сельского хозяйства, глобализация.

Табл.: 6. Библ.: 20.

Прокопчук Оксана Андреевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международных экономических отношений и европейской интеграции, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

E-mail: poliox@ukr.net

Куцмус Наталья Николаевна – доктор экономических наук, доцент, доцент кафедры международных экономических отношений и европейской интеграции, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

E-mail: kutsmusn@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9756-7019>

Вступ. Протягом останніх десятиліть усі ключові питання економіки на світовому чи національному рівні апіорі не розглядаються без урахування перспектив і викликів розвитку сільського господарства. Джерелом і водночас основним лімітуючим фактором прогресивного зростання сільськогосподарського виробництва є інвестиції, що засвідчує актуальність цієї проблеми в академічних і суспільно-політичних колах, доводить її значущість як для національної, так і глобальної економіки. Інформаційним підґрунтям для прийняття управлінських рішень у сфері капіталовкладень є результати оцінки їх ефективності, яка в умовах трансформації пріоритетів розвитку територіально-економічних систем у напрямку досягнення сталості, багаторазово задекларованої і на міжнародному рівні (зокрема, у Цілях сталого розвитку на період до 2030 р.), повинна передбачати врахування соціальних, екологічних та інших суспільних ефектів, тобто сприяти реалізації багатофункціональної ролі сільського господарства.

Наукова дискусія щодо методичних основ аналізу ефективності інвестиційної діяльності є більш активною в країнах, що розвиваються, зважаючи на домінуючу роль галузі сільського господарства у національній економіці. Превалювання економічних пріоритетів та проблем (брак власних вільних активів у суб'єктів підприємництва, низький рівень бюджетної підтримки та ін.) привело до фокусування досліджень учених на економічних індикаторах ефективності інвестицій і використання класичних показників, таких як приріст вартості сільськогосподарської продукції в цілому та в розрахунку на 1 грн інвестованого капіталу, термін окупності капіталу тощо [3; 11; 16]. Водночас зрос-

requires consolidating efforts of government institutions and industrial entities in the direction of increasing the social and environmental responsibility of the latter. The results of the scientific research constitute the methodological basis for developing proposals to improve the efficiency of investments in agricultural production as a tool for the industry to implement its multifunctional public purpose.

Keywords: investment, investment activity, efficiency, multifunctionality of agriculture, globalization.

Tabl.: 6. **Bibl.:** 20.

Prokopchuk Oksana A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations and European Integration, Zhytomyr National Agroecological University (7 Staryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: poliox@ukr.net

Kutsmus Nataliia M. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations and European Integration, Zhytomyr National Agroecological University (7 Staryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: kutsmusn@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9756-7019>

таючий вплив сучасних трендів розвитку світової економіки та глобалізаційних процесів на розвиток національних економічних систем обумовлює зміщення концептуальних підходів до дослідження ефективності інвестиційних процесів у сільському господарстві у напрямку забезпечення його багатофункціональності.

Окрім твердження щодо необхідності врахування соціальних та екологічних ефектів інвестування капіталу у сільське господарство прослідковувалися у науковій літературі ще до появи концепції багатофункціональності¹ та наукової детермінації цього терміна². Зокрема, Р. Коен та Р. Еізнер ще у 80-х рр. ХХ ст. зазначали, що комплексний підхід до оцінки ефективності інвестицій в сільське господарство має включати вплив на якісь землі, розвиток природних ресурсів, фізичного, людського і соціального капіталу галузі [4].

Сучасні наукові дослідження ефективності інвестиційних процесів у сільському господарстві переважно сфокусовані на необхідності сталого розвитку галузі та сільських територій шляхом забезпечення їх багатофункціональності, що апіорі розширює проблематику дослідження з виключно економічної до соціальної та екологічної площин. Доцільність досягнення різновекторних ефектів

¹ Концепцію багатофункціональності сільського господарства на міжнародному рівні вперше було сформульовано на Уругвайському раунді переговорів Світової організації торгівлі у відповідь на загострення глобальної проблеми продовольчого забезпечення, соціальних та екологічних проблем сільських територій.

² Одне з перших цілісних визначень багатофункціональності було презентовано Організацією економічного співробітництва та розвитку [9].

від інвестування в умовах досліджуваної галузі економіки визначається її впливом на продовольчу безпеку і подолання бідності, нарощування людського капіталу на сільських територіях. При цьому більшої уваги, на думку науковців, потребує процес підвищення ефективності державних інвестицій, оскільки їх збільшення є умовою і каталізатором процесу додаткового залучення приватного капіталу [12].

Прихильником концепції багатофункціональності сільського господарства є О. М. Бородіна, яка наголошує на можливості в такий спосіб оцінити додаткові внутрішні ефекти, які могли б бути створені в процесі господарської діяльності, але не мають ринкових цінностей. Такі ефекти можуть бути детерміновані як позитивні, негативні та нейтральні. У свою чергу, позитивні визначаються як суспільні блага, тобто безпека харчових продуктів, життєздатність сільських територій, ландшафт та охорона навколишнього середовища [13].

В науковій літературі представлено широкий спектр концептуальних підходів до обґрунтування передумов та епістемології багатофункціональності сільського господарства [1; 7; 8; 10]. У більшості з них цей термін трактується як спроможність сільського господарства виконувати інші функції, окрім виробництва продуктів харчування і сировини. Спільною рисою переважної більшості досліджень є те, що багатофункціональність передбачає реалізацію трьох основних функцій: *економічна функція* – сільське господарство залишається однією з головних сфер підтримки функціонування та зростання всієї економіки навіть у високоіндустріалізованих країнах; *соціальна функція* – сприяння розвитку сільських громад є основою для підтримки агроекології та покращення якості життя сільського населення, особливо молоді (вона також передбачає підтримку культурної спадщини, оскільки суспільство все ще інтенсивно ототожнює своє історичне походження з аграрними громадами та сільським способом життя); *екологічна функція* – сільське господарство та пов'язане з ним використання ресурсів можуть справляти сприятливий чи шкідливий вплив на навколишнє природне середовище. Таким чином, багатофункціональний підхід може допо-

могти виявити можливості оптимізації зв'язків між землеробством та біологічними й фізичними властивостями природного середовища [2; 6; 18]. Лише шляхом повноцінного виконання зазначених функцій сільське господарство буде спроможним повною мірою реалізувати своє суспільне призначення, що визначає необхідність врахування соціально-економічних та екологічних ефектів від інвестиційних процесів у галузі.

Метою дослідження є оцінка ефективності інвестицій у сільському господарстві та впливу інвестиційних процесів на реалізацію багатофункціональності галузі в умовах глобалізації.

Результати дослідження. Тенденції розгортання інвестиційних процесів в Україні зазнали негативних змін під впливом подій на сході та півдні країни у 2014 р., які в сукупності з негативними макроекономічними чинниками демотивували інвесторів щодо вкладення капіталу у вітчизняний бізнес. На відміну від багатьох інших галузей економіки, вплив зазначених екстерналій на сільське господарство частково був компенсований глобальними трендами розвитку світового аграрного ринку (зростання обсягів міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією, збереження високого рівня конкурентоспроможності та ліквідності ринку, сталість і прогнозованість попиту, структурні зміни в напрямі зростання частки країн, що розвиваються та з перехідною економікою, волатильність цін тощо) та наявністю потужного ресурсного потенціалу. Тому інвестиційні процеси в аграрному секторі економіки мали стійкі позитивні тенденції розвитку. Зокрема, у сільське господарство у 2018 р. було вкладено 65059,4 млн грн, що у 3 рази більше порівно з 2014 р. У 2018 р. приріст вартості інвестицій становив лише 2 % (табл. 1).

Примітним для аналізованого періоду є постійне скорочення обсягів іноземних інвестицій (на 198,3 млн дол. США), що частково пояснюється експансією крупно масштабних суб'єктів аграрного бізнесу, які мають достатній рівень фінансової незалежності та спроможності інвестувати власні ресурси у сільськогосподарське виробництво. Загалом протягом першого півріччя 2019 р. було освоєно

Таблиця 1

Капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство і пов'язані з ними послуги в Україні

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2014 р., +/-
Освоєно інвестицій у фактичних цінах, усього, млн грн	18795,7	30154,7	50484	64243,3	66104,1	47308,4
у т. ч.: у сільське господарство та мисливство	18388,1	29309,7	49660	63400,7	65059,4	46671,3
індекс капітальних інвестицій	101,1	160,4	167,4	127,3	102,9	1,8
у т. ч.: у сільське господарство та мисливство	101,2	159,4	169,4	127,7	102,6	1,4
Частка в загальному обсязі капітальних інвестицій в Україні, %	8,6	11	14,1	14,3	11,4	2,8
Обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол. США	776,9	617,0	502,2	586,2	578,6	-198,3

Джерело: розраховано авторами за даними [17]

інвестицій на суму 23,6 млрд грн, що на 8,6 % менше порівняно з аналогічним періодом 2018 р. [19].

У 2019 р. в аграрному секторі економіки реалізувалися або перебували на стадії підготовки 391 інвестиційний проект загальною вартістю 37,7 млрд грн. Найбільше капіталомістких проектів виконувалися у Черкаській (52), Вінницькій (48), Полтавській (45) та Львівській (43) областях. Пріоритетними напрямками інвестування капіталу в аграрній сфері є вирощування ВРХ (20,7 % загальної вартості капіталу), обробка, зберігання зернових і технічних культур (12,3 %), свинарство (10,7 %), будівництво елеваторів (9,0 %) та овоче- та фруктосховищ (5,9 %) [15].

Активізація інвестиційних процесів відбувається за участю агрохолдингів, найпотужнішими серед яких (за обсягом земельного банку) є: «Укрлендфармінг», НСН, «Кернел Груп», «Миронівський хлібопродукт», «Українські аграрні інвестиції», «Астарта-Київ», «Мрія агрохолдинг», «HarvEast», «Агротон». Наявність потужного ресурсного, виробничого, фінансового, інноваційного та експортного потенціалу дозволяє їм реалізовувати масштабні інвестиційні проекти, конкурентною перевагою яких є інвестування не лише виробничої (виробництво та переробка продукції), а й інфраструктурної сфер, зокрема, будівництво елеваторів, овочесховищ, насінневих заводів, розбудова логістичної, соціальної та екологічної (біогазових установок, очисних споруд, реалізацію екологічних програм, заходів з енергозбереження та зменшення та утилізацію шкідливих викидів і відходів) інфраструктури.

Однак, навіть враховуючи вказані тенденції, можна стверджувати, що інвестиційний потенціал сільського господарства використовується не повною мірою, зважаючи на внесок галузі у розвиток національної економіки. У 2018 р. сільськогосподарське виробництво забезпечувало 19 % (843 млрд грн) ВВП, 39 % (18,6 млрд грн) вітчизняного експорту; у галузі працювало 20 % (3,25 млн осіб) зайнятих країни [5]. При цьому, у цю галузь економіки вкладається щороку лише близько 10 % загального обсягу капітальних

інвестицій країни, близько 2 % сукупної вартості інвестованого іноземного капіталу. Водночас активізація інвестиційних діяльності власне суб'єктів аграрного бізнесу та зростання їх інвестиційної привабливості в національному та міжнародному бізнес-середовищі не мають однозначного впливу на забезпечення багатofункціональності сільського господарства як галузі, пріоритетизують переважно економічну його функцію, що збігається з інтересами як самих сільськогосподарських виробників, так і їх чинних та потенційних інвесторів.

Результатом реалізації економічної функції сільського господарства є створення економічних благ шляхом формування продовольчого забезпечення, підвищення економічного потенціалу та інвестиційної привабливості аграрного виробництва та сільських територій. Аграрний сектор економіки країни має потужний економічний потенціал, який дає можливість підтримувати 100 % рівень самозабезпечення за більшістю видів харчових продуктів. Виробництво на території України перевищує внутрішнє споживання в таких категоріях аграрної продукції, як: м'ясо і м'ясні продукти – на 5,4 %, яйця – 14 %, молоко – 3,6 %, картопля – 1,6 %, овочі – 1,6 %. Рівень виробництва зерна переважає потребу внутрішнього ринку майже втричі. Виняток становить лише категорія фруктів, зокрема, винограду та ягід, забезпечення якими за підсумками 2016 р. було на рівні 84,9 %, а дефіцит перекривається імпортом [20].

Орієнтуючись на зростання глобального попиту на продовольство, Україна продовжує збільшувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Так, протягом 2014–2018 рр. вартість валової продукції галузі зросла на 6,8 %. Нарощування економічного потенціалу аграрних підприємств супроводжувалося підвищенням їх зовнішньоекономічної активності – вартість експорту протягом останніх років підвищилася на 11,7 %. Це привело до збільшення фінансового результату їх діяльності більш, ніж у 3 рази (табл. 2).

Таблиця 2

Економічний результат інвестиційної діяльності у сільському господарстві України, млрд грн

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2014 р., +/-
Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.)	251,4	239,5	254,6	249,2	268,6	106,8
Вартість основних засобів на кінець року	171,4	210,2	270,5	341,6	407,1	у 2 рази
Вартість експорту аграрної продукції, млн дол. США	16669	14563,1	15280,8	17756,9	18611,8	111,7
Фінансовий результат діяльності сільськогосподарських підприємств до оподаткування	21,7	103,1	91,1	69,3	71,5	у 3 рази

Джерело: розраховано авторами за даними [17]

З метою якісного аналізу ефективності використання інвестицій було використано метод мультиплікації (коефіцієнти мультиплікації відображають приріст результативних показників в розрахунку на одиницю приросту факторної ознаки – 1 грн вартості капітальних інвестицій) (табл. 3).

Результати аналізу свідчать, що ефективність використання інвестованого капіталу у сільському господарстві не мала усталеного характеру, проте, досягла у 2018 р. свого максимального рівня.

Основним напрямом інвестування визначено оновлення виробничої бази підприємств, оскільки приріст ін-

Таблиця 3

Економічна ефективність інвестиційної діяльності у сільському господарстві України

Коефіцієнт мультиплікації показника за вартістю капітальних інвестицій	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2015 р., +/-
Продукція сільського господарства, у постійних цінах 2010 року, грн	-1,05	0,75	-0,40	10,43	11,48
Фінансовий результат діяльності до оподаткування, грн	7,17	-0,59	-1,58	1,15	-6,02
Вартість основних засобів на кінець року, грн	3,41	2,97	5,17	35,21	31,8
Вартість експорту аграрної продукції, млн дол. США	-0,19	0,04	0,18	0,46	0,65

Джерело: розраховано авторами за даними [17]

вестицій продукував високий рівень приросту вартості основних засобів у галузі.

Позитивним також є коефіцієнт мультиплікації вартості експорту сільськогосподарської продукції, що свідчить про підвищення рівня виконання глобалізаційної функції сільського господарства. Тобто в цілому, економічна ефективність інвестиційної діяльності у галузі є високою і має ще значний потенціал для подальшого підвищення.

Незважаючи на поступову диверсифікацію сільської економіки, сільське господарство залишається первинною сферою життєзабезпечення сільського населення. Тому, однією з пріоритетних функцій галузі має бути соціальна. Критерієм ефективності суспільного призначення сільського господарства або, фактично, виконання його соціальної функції, є збереження та примноження людського потенціалу сільських територій на умовах формування джерел зайнятості та доходів селян, стимулювання розвитку їх людського капіталу.

Соціальні результати інвестиційної діяльності у сільському господарстві протягом останніх років мали дуальний характер, проявом чого є негативні кількісні та по-

зитивні якісні зміни. Ключовим негативним результатом є скорочення чисельності сільського населення, в цілому, та зайнятого у галузі, зокрема, що має глобальний характер та об'єктивні причини. Зокрема, визначальною причиною демографічного спаду на сільських територіях є низький рівень якості життя, спричинений нерозвиненістю соціальної інфраструктури в поєднанні з їх суспільною непривабливістю. У свою чергу, скорочення кількості формально зайнятих осіб у сільському господарстві є об'єктивним наслідком індустріалізації та збільшення інвестицій у технологічний розвиток галузі (табл. 4).

Практично не відображається інтенсифікація інвестиційної діяльності у сільському господарстві на рівні доходів сільського населення. Зокрема, приріст інвестицій на 1 млн грн протягом 2014–2018 рр. стимулював до зростання сукупних ресурсів та сукупних витрат в розрахунку на 1 домогосподарство у місяць на 0,1 грн та 0,08 грн відповідно.

Позитивними проявами підвищення соціальної ефективності інвестиційної діяльності у сільському господарстві є збільшення витрат сільськогосподарських під-

Таблиця 4

Соціальна ефективність інвестицій у сільському господарстві України

Показник	Рік			2018 р. до 2014 р., +/-	Коефіцієнт мультиплікації показника за вартістю капітальних інвестицій, 2018 р. до 2014 р.*
	2014	2016	2018		
Чисельність сільського населення, осіб	14089,6	13175,5	13015,4	-1074,2	-23
Кількість формально зайнятих осіб (сільське господарство, лісове, рибне), осіб	3091,4	2866,5	2937,6	-153,8	-3
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на 1 домогосподарство, грн	4563,3	6238,8	9295	4731,7	0,10
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	4048,9	5720,4	7619	3570,1	0,08
Рівень середньої та вищої освіти сільського населення, %	95,4	95,7	96,0	0,6	-
Витрати сільськогосподарських підприємств на персонал, тис. грн	23558,3	32994	55058,8	31500,5	665,85

*приріст показника при зростанні вартості інвестицій на 1 млн грн

Джерело: розраховано авторами за даними [17]

приємств на розвиток власного персоналу (при зростанні капіталовкладень на 1 млн грн інвестиції у персонал збільшувалися на 665,9 тис. грн) та якісні зміни у людському капіталі сільських територій – щороку підвищувався рівень освіти сільського населення (ступінь охоплення середньою та вищою освітою селян протягом 2014–2018 рр. досягнув 95 %). Отже, соціальна ефективність інвестиційних процесів у сільському господарстві залишається дискусійною, що доводить суспільну потребу у підвищенні рівня соціальної відповідальності сільськогосподарських товаровиробників незалежно від їх розміру і характеру діяльності, а також має множину позитивних прикладів і дієвих практик на глобальному рівні.

Подібна ситуація спостерігається і в площині виконання сільським господарством екологічної функції. Інтенсифікація виробництва та домінування економічних інтересів в аграрному бізнесі призвели до підвищення навантаження на навколишнє природне середовище, виснаження його ресурсного потенціалу. Нині сільське господарство практично прирівнюється до екологічно небезпечних сфер економіки – внесок аграрного сектора у забруднення і деградацію довкілля в Україні становить у середньому 35–40 %, у тому числі земельних ресурсів – понад 50 %, поверхневих вод – 40–45 %, ґрунтових вод – до 30 % [14]. Вплив сільськогосподарського виробництва можна також вважати одним із головних чинників позиціонування країни в глобальному рейтингу за значенням індексу екологічної продуктивності (109 місце у світі), зокрема, індекс екологічної продуктивності в Україні у 2018 р. становив 52,87, індекс здоров'я навколишнього середовища – 64,44, індекс життєздатності систем – 45,16. Для порівняння, глобальні значення цих індексів становлять 46,16, 31,50 та 55,93 відповідно³.

Це обумовлює необхідність зростання екологічної відповідальності сільськогосподарського бізнесу та посилення екологічних пріоритетів інвестиційної діяльності, що підтверджується суттєвим зниженням обсягу інвестицій, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, починаючи з 2016 р. Зокрема, у 2018 р. капітальні екологічно-орієнтовані інвестиції у галузі скоротилися до рівня 5,9 млн грн (табл. 5). Слід зазначити, що ця тенденція є характерною лише для сільського господарства, оскільки сукупні інвестиції на охорону довкілля в Україні у 2018 р. порівняно з 2010 р. зросли майже у 3 рази. Скорочення екологічних видатків свідчить також про цілковиту екологічну безвідповідальність і безконтрольність діяльності сільськогосподарських товаровиробників, оскільки в цілому інвестиційні процеси у галузі суттєво активізувалися – у 2018 р. було вкладено 65,1 млрд грн, що у 6 разів більше порівняно з 2010 р.

Відносно реалізованих екологічних інвестиційних проектів у сільському господарстві необхідно зауважити, що вони спрямовуються переважно на утилізацію і безпечне збереження відходів та очищення зворотних вод, а також мають низьку ефективність. Своєю чергою, високими залишаються показники використання земельних ресурсів. Зокрема, рівень господарської освоєності земель та значна частка інтенсивних сільськогосподарських культур (високорентабельних, експортоорієнтованих) у структурі посівних площ призводять до виснаження ґрунтів та зниження біорізноманіття (табл. 6).

Наведені аргументи доводять логічне взаємне доповнення проблем низького рівня екологічної спрямованості інвестицій у сільському господарстві України та їх екологічної ефективності, що загалом ставить під загрозу виконання галуззю своєї класичної екологічної функції,

Таблиця 5

Тенденції розвитку еколого-орієнтованих інвестиційних процесів у сільському господарстві України

Показник	Рік			2018 р. до 2010 р., +/-
	2014	2016	2018	
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища у галузі, млн грн	23,0	41,9	5,9	-43,36
Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища у галузі, млн грн	149,1	76,5	70,1	23,26
Сукупні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища у галузі, млн грн	172,1	118,4	76,0	-20,1
Капітальні інвестиції у галузь, млн грн	18388,1	49660	65059,4	54241,7
Частка екологічних інвестицій у загальному обсязі капітальних інвестицій у галузь, %	0,94	0,24	0,12	-0,77
Сукупні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища в Україні, млн грн	21925,6	32488,7	34392,2	21264,1
Частка екологічних інвестицій у галузі у загальнонаціональному обсязі екологічних інвестицій, %	0,78	0,36	0,22	-0,51

Джерело: розраховано авторами за даними [17]

³ За даними Єльського центру екологічного права та політики (офіційний сайт – <https://epi.envirocenter.yale.edu/>).

Таблиця 6

Екологічна ефективність інвестиційної діяльності у сільському господарстві України

Показник	Рік				2018 р. до 2014 р., +/-
	2010	2014	2016	2018	
Рівень розораності земель, %	78,0	78,3	78,4	78,4	0,1
Утворення відходів від господарської діяльності, тис. т	8353,7	8451,4	8715,5	5968,1	-2483,3
Частка інтенсивних культур у структурі посівної площі сільськогосподарських підприємств, %	34,4	46,4	46,9	47,0	0,6

Джерело: розраховано авторами за даними [17]

здатності зберегти природний потенціал для подальшого розвитку в умовах посилення впливу глобальних кліматичних і природничих проблем.

Висновок. Узагальнення отриманих результатів дає підстави стверджувати, що інвестиційна діяльність у сільському господарстві має досить високий рівень економічної ефективності і нерелевантний потребам сільського соціуму і значущості аграрного виробництва в глобальному масштабі соціальний та екологічний ефекти. Прерогативою інвестування капіталу у галузь є техніко-технологічне оновлення виробництва та реалізація швидкоокупних проєктів.

Зазначені тенденції мають національний характер, проте, за своєю сутністю та перспективами розгортання, спостерігаються і на глобальному рівні, підсилюються перманентністю проблеми продовольчого забезпечення у світі, збереженням залежності країн та регіонів від сільського господарства як ключової галузі економіки.

Водночас забезпечення сталого розвитку сільського господарства в умовах активізації глобалізаційних процесів, збільшення їх екологічної «ціни» та водночас визнання людиноцентричних цінностей розвитку світової економіки потребує перепрофілювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських товаровиробників та інвесторів з виключно економічно привабливих проєктів на реалізацію соціально- та екологічно значущих.

Зважаючи на об'єктивну комерційно орієнтовану природу аграрного бізнесу, можливості досягнення зазначеної мети в умовах сформованого інституційного середовища є вкрай обмеженими. З огляду на це, застосування економічних важелів контролю та стимулювання інвесторів до раціонального використання природних ресурсів, просування переваг досягнення соціальних ефектів інвестиційної діяльності, співінвестування соціально- та еколого-орієнтованих проєктів на сільських територіях у формуванні сприятливого середовища для ведення аграрного бізнесу у довгостроковій перспективі набуває пріоритетного значення.

Обов'язковою умовою реалізації зазначеного на практиці є консолідація зусиль владних інституцій та суб'єктів агробізнесу у напрямі підвищення ефективності інвестиційних процесів у галузі, що сприятиме нарощуванню її економічного потенціалу, поступовому відродженню природного, соціального та людського капіталу сільських територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Caron P., Reig E., Roep D., Hediger W., Le Cotty T., Barthelemy D., Hadynska, A., Hadynski J., Oostindie H. A., Sabourin E. Multifunctionality: Refocusing a spreading, loose and fashionable concept for looking at sustainability? *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*. 2008. Vol. 7 (4/5). P. 301–318.
2. Chang K., Ying Y.-h. External benefits of preserving agricultural land: Taiwan's rice fields. *Social Science Journal*. 2005. Vol. 42(2). P. 285–293.
3. Cicea Claudiu, Subi Jonel, Turlea Carmen. Specific economic efficiency indicators of investments in agriculture. *Journal Central European agriculture*. 2010. Vol. 11. No. 3. P. 255–264.
4. Coen R. M., Eisner R. Investment // *The new Palgrave dictionary of economics* / J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman. New York, USA : Stockson Press, 1987.
5. Grow in Ukraine 2019. URL: <https://minagro.gov.ua>
6. Hall C., McVittie A., Moran D. What does the public want from agriculture and the countryside? A review of evidence and methods. *Journal of Rural Studies*. 2004. Vol. 20 (2). P. 211–225.
7. Jordan N., Warner K. D. Enhancing the multifunctionality of US agriculture. *BioScience*. 2010. Vol. 60 (1). P. 60–66.
8. McGranahan D. A. Ecologies of scale: Multifunctionality connects conservation and agriculture across fields, farms, and landscapes. *Land*. 2014. Vol. 3 (3). P. 739–769.
9. Potter C. Multifunctionality as an Agricultural and Rural Policy Concept. *Sustaining Agriculture and the Rural Environment* / red. F. Brouwe, E. Elgar, Cheltenham. UK ; Northampton. MA. USA, 2004. P. 15–35.
10. Renting H., Oostindie H., Laurent C., Brunori G., Barjolle D., Jervell A. M., Granberg L., Heinonen M. Multifunctionality of agricultural activities, changing rural identities and new institutional arrangements. *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*. 2008. Vol. 7(4/5). P. 361–385.
11. Timofti E., Şargo A. Management of enhancing the efficiency of investment use in the agricultural sector from the republic of Moldova. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2017. Vol. 17, Issue 2. P. 365–369.
12. Zepeda L. Agricultural Investment, Production Capacity and Productivity. URL: <http://www.fao.org/3/X9447E/x9447e03.htm#TopOfPage>
13. Бородіна О. М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність. *Економіка і прогнозування*. 2006. № 1. С. 109–125.
14. Екологізація секторів економіки: сільське господарство. URL: <http://www.ecoleague.net/pro-vel/tematychni-napri>

amy-diialnosti/ekolohizatsiia-sektoriv-ekonomiky/silске-hospodarstvo

15. Інформація щодо інвестиційних проєктів, які реалізуються в АПК станом на 1 квітня 2019 року. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/investiciyi/vprovadzheniya-investicijnih-proektiv>

16. Міколяш Ф., Романів О., Бондарчук В. Сучасний стан та ефективність залучення інвестицій в аграрний сектор економіки. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. Серія : Економіка АПК. 2013. № 20 (1). С. 31–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2013_20%281%29__7

17. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

18. Попова О. Розвиток багатофункціонального сільського господарства: досвід Німеччини. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 2. С. 148–158.

19. Стан АПК за 8 місяців 2019 р. URL: <https://minagro.gov.ua>

20. Які регіони забезпечують продовольчу безпеку // Вісник офіційно про податки. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100006825-yaki-regioni-zabezpechuyut-prodovolchu-bezpeku>

REFERENCES

- Borodina, O. M. "Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva: kontseptsii, mekhanizmy, efektyvnist" [State Support for Agriculture: Concept, Mechanisms, Efficiency]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 1 (2006): 109-125.
- Caron, P. et al. "Multifunctionality: Refocusing a spreading, loose and fashionable concept for looking at sustainability?" *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*, vol. 7 (4/5) (2008): 301-318.
- Chang, K., and Ying, Y.-H. "External benefits of preserving agricultural land: Taiwan's rice fields". *Social Science Journal*, vol. 42 (2) (2005): 285-293.
- Cicea, Claudiu, Subi, Jonel, and Turlea, Carmen. "Specific economic efficiency indicators of investments in agriculture". *Journal Central European agriculture*, vol. 11, no. 3 (2010): 255-264.
- Coen, R. M., and Eisner, R. "Investment". In *The new Palgrave dictionary of economics*. New York, USA: Stockson Press, 1987.
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- "Ekolohizatsiia sektoriv ekonomiky: silske hospodarstvo" [Greening the Economic Sectors: Agriculture]. <http://www.ecoleague.net/pro-vel/tematychni-napriamy-diialnosti/ekolohizatsiia-sektoriv-ekonomiky/silske-hospodarstvo>
- "Grow in Ukraine 2019". <https://minagro.gov.ua>
- Hall, C., McVittie, A., and Moran, D. "What does the public want from agriculture and the countryside? A review of evidence and methods". *Journal of Rural Studies*, vol. 20 (2) (2004): 211-225.
- "Informatsiia shchodo investytsiinykh proektiv, yaki realizuiutsia v APK stanom na 1 kvitnia 2019 roku" [Information about Investment Projects Being Implemented in AIC as of April 1, 2019]. <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/investiciyi/vprovadzheniya-investicijnih-proektiv>
- Jordan, N., and Warner, K. D. "Enhancing the multifunctionality of US agriculture". *BioScience*, vol. 60 (1) (2010): 60-66.
- McGranahan, D. A. "Ecologies of scale: Multifunctionality connects conservation and agriculture across fields, farms, and landscapes". *Land*, vol. 3 (3) (2014): 739-769.
- Mikoliash, F., Romaniv, O., and Bondarchuk, V. "Suchasnyi stan ta efektyvnist zaluchennia investytsii v ahraryni sektor ekonomiky" [The Current State and Efficiency of Attracting Investments in the Agricultural Sector of the Economy]. *Visnyk Lvivskoho natsionalno ahrarynoho universytetu*. Serii : Ekonomika APK. 2013. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2013_20%281%29__7
- Potter, C. *Multifunctionality as an Agricultural and Rural Policy Concept. Sustaining Agriculture and the Rural Environment*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA, 2004.
- Popova, O. "Rozvytok bahatofunktsionalnoho silskoho hospodarstva: dosvid Nimechchyny" [Multifunctional Agriculture Development: German Experience]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 2 (2015): 148-158.
- Renting, H. et al. "Multifunctionality of agricultural activities, changing rural identities and new institutional arrangements". *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*, vol. 7 (4/5) (2008): 361-385.
- "Stan APK za 8 misiatsiv 2019 r." [The State of Agriculture for the 8 Months of 2019]. <https://minagro.gov.ua>
- Timofti, E., and Sargo, A. "Management of enhancing the efficiency of investment use in the agricultural sector from the republic of Moldova". *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, vol. 17, no. 2 (2017): 365-369.
- "Yaki rehiony zabezpechuyut prodovolchu bezpeku" [Which Regions Provide Food Security]. *Visnyk ofitsiino pro podatky*. <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100006825-yaki-regioni-zabezpechuyut-prodovolchu-bezpeku>
- Zepeda, L. "Agricultural Investment, Production Capacity and Productivity". <http://www.fao.org/3/X9447E/x9447e03.htm#TopOfPage>

Стаття надійшла до редакції 07.02.2020 р.